

ФРАЗЕЛАГІЗАЦЫЯ МОЎНЫХ АФАРЫЗМАЎ

Пад моўнымі афарызмамі – “ідыёмамі” трэба разумець такія афарыстычныя прыказкі, якія не маюць літаральнага значэння (г.зн. пры спробе іх сінтаксічнага члянэння пераўтвараюцца ў свабодныя сказы тоеснага лексічнага складу і, натуральна, губляюць значэнне абагульнення) і/або наогул страцілі сваю ўнутраную форму. Напр., бел. *Папраў казе хвост* (“Не ўмешвайся не ў сваю справу”), рус. *Год прожил, так и рог нажил, другой проживешь – и второй наживешь* (“З гадамі чалавек разумнее”), польск. *Każdy ma swego mola, co go gryzie* (“Кожнага хвалюе сваё, кожны мае свае праблемы”) і да т.п.

Страта афарыстычнымі прыказкамі літаральнага значэння абагульнення ўвогуле вельмі рэдкая з’ява. Гэта звычайна суправаджаецца іх фразеалагізацыяй – г.зн. узнікненнем унікальнай семантычнай сувязі паміж кампанентамі выказвання, што дэтэрмінуе нячленнасць яго значэння. Апошняе стварае падставы для пераходу афарыстычных прыказак у разрад фразеалагічных адзінак мовы. Параўн.: бел. *Што ўбіў, тое ўехаў* – прыказка (“Бесклапотнага нічога

турбуе”) ⇒ *Што ўбіў то <i> ўехаў* хто – фразеалагізм ісклапотны, гультаяваты, такі, што толькі пад прымусам робіць што-будзь”), рус. *Не бей лежачаго* – прыказка як варыянт парэміі *лежачаго не бьют* (“Чалавека, які трапіў у бяду або пацярпеў у выніку б’і-небудзь непрыемнасці, трэба шкадаваць”) ⇒ *Не бей лежачаго* – фразеалагізм (хто “гультаяваты, безадказны” або што “лёгка, цяжка, звычайна аб якой-н. працы”), польск. *Szukaj wiatru w polu* – прыказка (“Не шукай нічога там, дзе знайсці немагчыма”) ⇒ *Szukaj wiatru w polu* – фразеалагізм (“няма, не знайсці, знікла і да т.п.”) і да т.п.

Такога кшталту з’яву можна вызначыць як “міжзроўневую аманімію”, г.зн. такую асіметрыю паміж матэрыяльнай формай моўнага знака і планам яго зместу, калі паводле апошняга тая ці іншая адзінка мовы vs. маўлення можа адначасова належаць да двух (ці больш) зроўняў моўнай структурацыі.

Трэба заўважыць, што праблема дэрывацыі аманімічных прыказак фразеалагізмаў яшчэ далёкая ад свайго вырашэння. Але ўжо зараз можна сцвярджаць, што выяўленне дакладнай дэрывацыйнай базы (і югале пэўных дэрывацыйных мадэляў) аманімічных адзінак ў такіх падках мусіць пачынацца з дыяхранічнага аналізу іх функцыянавання, та значыць праз высвятленне таго, што ўжывалася (існавала) раней у сторыкі дадзенай мовы: адпаведная прыказка (ці прымаўка) або інакшадны фразеалагізм.

Міжзроўневую аманімію трэба абавязкова ўлічваць і ўлічваюць пры лексікаграфічным апісанні моўнай афарыстыкі, і абліва ў вучэбных слоўніках, прызначаных для іншамоўнай аўдыторыі. Та дапаможа пазбегнуць супярэчнасцей і памылак пры кваліфікацыі і апісанні ў маўленні тых ці іншых устойлівых выказаў. Параўн., напрыклад, спробу вызначэння і апісання канкрэтных выпадкаў міжзроўневай аманіміі фразеалагізмаў і моўных афарызмаў у ўкраіназнаўчым “*Слоўніку беларускіх прыказак, прымавак і выказаў*” (1997) С.Ф. Івановай і Я.Я. Іванова (стар. 35, 51, 52, 57-76, 86, 90, 99, 102, 116, 117, 118, 125 і 150) і ў тлумачальным “*Слоўніку беларускіх прыказак*” (1996 2002) І.Я. Лепешава і М.А. Якалцэвіч (стар. 96-197, 248, 369 і 452).

Міжзроўневая аманімія прыказак і фразеалагізмаў – вельмі характальная з’ява пры вызначэнні сістэмна-ўзроўневай спецыфікі як фразеалагізмаў, так і моўных афарызмаў.